

А.Б. Сансызбаева* , **А.А. Саипов**

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ.

*e-mail: sansyzbayeva.ab@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК ШЕКАРА МАҢЫНДАҒЫ РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫМЕН ШЕКАРАЛАС ОБЛЫСТАРЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ШАРУАШЫЛЫҚ САЛАЛАРЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Мақала Қазақстанның солтүстік шекара маңындағы аймақтары мен олармен шектес Ресей Федерациясының ұлттық шаруашылық салаларының экономикалық интеграция үдерістерін зерттеуге арналған.

Зерттеудің осы бағыты еліміздің әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуының қазіргі сатысында аса өзекті, себебі кеңестік кезеңнен кейінгі кеңістікте қазіргі кезде қалыптасқан геосаяси және геοэкономикалық ахуалдың әрі қарай оңтайлы және тиімді даму жолын таңдау үшін шекаралық аймақтардың экономикалық интеграция үдерістерінің тиімділігін анықтау мен қайта түсінуді талап етеді.

Осыған орай, мақалада Қостанай, Павлодар және Солтүстік-Қазақстан облыстарының Ресеймен көршілес орналасқан шаруашылық салаларының субъектілері арасындағы экономикалық интеграция үдерістерін экономикалық-географиялық тұрғыдан талдау әрекеті жасалды. Әртүрлі экономикалық және географиялық көрсеткіштердің негізінде экономикалық интеграция дәрежесінің жиынтық-баллдық бағалауы жүзеге асырылды. Интеграцияның индикаторлар жүйесіне статистикалық мағлұматтар негізінде есептелген макроэкономикалық және экономикалық-географиялық параметрлер енгізілді. Қолданылған көрсеткіштерді әрқашанда салыстыруға бола бермейтіні және әрбір параметр бойынша интеграцияның бейнесі әртүрлі болуы мүмкін екені ескеріліп, экономикалық интеграция деңгейінің тиімділігін бағалау үшін есептелген көрсеткіштерге сәйкес ұпайлар тағайындалды.

Осы жұмыстың негізгі нәтижесі ретінде Қазақстанның солтүстік шекара маңындағы аймақтарды экономикалық интеграция дәрежесіне қарай рангтерге бөлу және ГАЖ-технологиялардың қолданылауымен экономикалық интеграцияның жиынтық-баллдық бағалау картасының құрастырылуы қарастырылады.

Түйін сөздер: экономикалық интеграция, шекара маңындағы аймақтар, экономикалық-географиялық талдау, жиынтық-баллдық бағалау.

A.B. Sansyzbayeva*, A.A. Saipov

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan, Astana

*e-mail: sansyzbayeva.ab@mail.ru

Economic integration of national economic sectors of the Northern Border Regions of Kazakhstan with the Russian Federation

This article is devoted to the study of the processes of economic integration of the northern border regions of Kazakhstan and the national economic sectors of the Russian Federation adjacent to them.

This direction is particularly relevant at the present stage of socio-economic and political development of our country, since the current geopolitical and geo-economic situation in the post-Soviet space requires an assessment of the effectiveness and rethinking of the processes of economic integration of the border regions in order to choose the most optimal path for further development.

In this regard, the article attempts to analyze the economic and geographical processes of economic integration between the subjects of economic sectors of Kostanay, Pavlodar and North Kazakhstan regions adjacent to Russia. During it, on the basis of various economic and geographical indicators, a cumulative-point assessment of the degree of economic integration was carried out. The system of indicators of integration includes macroeconomic and economic-geographical parameters calculated on the basis of statistical data. Taking into account the fact that the indicators used are not always comparable and the image of integration for each parameter may be different, scores corresponding to the calculated indicators were assigned to assess the effectiveness of the level of economic integration.

The main result of this work is the division of the northern border regions of Kazakhstan into ranks according to the degree of economic integration and the compilation of a summary-point assessment map of economic integration with the use of GIS technologies.

Key words: economic integration, border territories, economic and geographical analysis, summary score.

А.Б. Сансызбаева*, А.А. Саипов

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Астана

*e-mail: sansyzbayeva.ab@mail.ru

Экономическая интеграция отраслей национального хозяйства приграничных с Российской Федерацией областей Северного приграничья Казахстана

Данная статья посвящена изучению процессов экономической интеграции в различных отраслях национальных хозяйств приграничных северных регионов Казахстана и граничащих с ними субъектов Российской Федерации.

Данное направление особо актуально на современном этапе социально-экономического и политического развития нашей страны, так как сложившаяся в настоящее время геополитическая и геоэкономическая ситуация на постсоветском пространстве требует оценки эффективности и переосмысления процессов экономической интеграции приграничных регионов для того, чтобы выбрать наиболее оптимальный путь дальнейшего развития. В связи с этим, в данной статье предпринята попытка экономико-географического анализа экономической интеграции Костанайской, Павлодарской и Северо-Казахстанской областей с соседствующими регионами России, в ходе которого была произведена сводно-балльная оценка степени экономической интеграции с помощью расчетов различных экономических и географических показателей. Система индикаторов интеграции включает в себя макроэкономические и экономико-географические параметры, которые были рассчитаны на основе статистических материалов. Так как использованные параметры не всегда сопоставимы, а также в связи с тем, что по каждому параметру может наблюдаться различная тенденция, для итоговой оценки уровня экономической интеграции полученным значениям исследуемых параметров были присвоены баллы.

Основным результатом данной работы явились ранжирование приграничных северных регионов Казахстана по уровню экономической интеграции и составление карты сводно-балльной оценки степени экономической интеграции с применением ГИС-технологий.

Ключевые слова: экономическая интеграция, приграничные территории, экономико-географический анализ, сводно-балльная оценка.

Кіріспе

Қазақстанның солтүстік шекара маңындағы Ресей Федерациясының шектес аймақтары мен арасындағы тарихи қалыптасқан экономикалық интеграция үдерістері қазіргі жағдайлар мен оқиғаларға қарамастан өз маңыздылығын жоғалтқан жоқ. Себебі қандай да саяси, әлеуметтік, санитарлық-эпидемиологиялық ахуалдар мен оқиғалардың әсері болғанымен де, қазіргі заманда елдер арасындағы қарым-қатынастарының экономикалық астары не болса да шешуші рөл атқаратыны анық. Белгілі бір кезеңдердегі экономикалық интеграция үдерістерінің тынышталуы байқалса да, бұл келешекте өз шешімін таба алатын уақытша бір құбылыс деп түсінеміз. Және қалыптасқан әлемдік жағдайларда Қазақстан Ресейден басқа бағыттарға бет бұрса да, қазақстандық-ресейлік қарым-қатынастар үзілмес деуге болады. Өйткені, бұрыннан бері келе жатқан Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының ара-

сындағы өндірістік байланыстар, тұтынушылық нарықтар, табиғи-географиялық сабақтастығы мен халық менталитетінің ұқсастықтарын бірден өшіріп тастау мүмкін емес.

Мемлекеттер арасындағы экономикалық интеграция үрдістерінің дәрежесі мен қарқындылығын анықтау үшін, олардың тиімділігі мен нәтижелігін бағалау үшін белгілі бір экономикалық және географиялық көрсеткіштер қолданылады. Алайда оларды тек бір бағытта пайдалану интеграцияның толық бейнесін көрсете алмайды. Ол үшін жан-жақты индикаторлар іріктеліп, интеграцияның индикаторлар жүйесі мен пайдалану алгоритмі құрастырылу тиісті. Осының негізінде елдер арасындағы экономикалық интеграция дәрежесін бағалауға болады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеулер жүргізудің бастапқы материалдары ретінде Қазақстанның солтүстік

шекара маңы мен Ресей Федерациясының шекаралық облыстарының түрлі экономикалық көрсеткіштерінің 2011-2020 жж. аралығының статистикалық мәліметтері негіз болды. Осы статистикалық мағлұматтар аталған зерттеу нысанының Статистика агенттіктерінен, Кәсіпкерлік және сауда палаталарынан, Облыс әкімдіктерінен т.б. ведомстволар мен мекемелерден жинақталды. Сонымен қатар жұмыста салыстырмалы географиялық талдау әдістері, картографиялық әдіс, ресми құжаттар мен әдеби дереккөздерді өңдеу және т.б. пайдаланылды. Кеңістіктік талдау және мәліметтерді синтездеу

географиялық ақпараттық жүйесі арқылы орындалды.

Бұл жұмыстың әдіснамалық негізі мемлекеттік шекара бойында орналасқан Қазақстанның солтүстік шекара маңындағы Ресеймен шектес аймақтарын қамтиды. Қазақстан мен Ресей арасындағы шекара ұзындығы (7500 км) – әлемдегі ең ұзын құрлық шекарасы. Қазақстанның солтүстік шекара маңы жеті облысымен (Орынбор, Челябин, Қорған, Омбы, Түмен, Новосібір) және Ресейдің Алтай өлкесімен шектесіп жатыр (1-сурет).

Зерттеу нысаны ретінде Қазақстанның Ресеймен шекаралас солтүстік облыстарының экономикалық ауданы қарастырылады.

1-сурет – Қазақстанның Ресеймен шекаралас солтүстік облыстарының картасы (Национальный атлас, 2010)

Қазақстанның солтүстік бөлігі 4 ірі әкімшілік-аумақтық бірліктен тұрады: Солтүстік-Қазақстан, Ақмола, Қостанай, Павлодар облыстары. Алайда, Ресеймен тек 3 аймақ шектеседі: Солтүстік-Қазақстан, Қостанай, Павлодар облыстары. Ақмола облысы мен Астана қаласы шекаралас емес, өйткені Қазақстанның орталық бөлігінде орналасып, Ресеймен шектеспейді. Интеграциялық үдерістердің белсенді қатысушысы болатын Қазақстан үшін көршілес елдермен шекара маңындағы аумақтардың ерекше

маңызы бар, өйткені республиканың 17 өңірінің 12-сі шекара маңындағы өңірлер болып келеді. Жоғарыда айтылғандарға байланысты Ақмола облысы мен Астана қаласы шекаралас өңірлер аспектісінде осы зерттеуде қарастырылмайды (Sansyzbayeva, Saipov, 2021: 499–506).

Зерттеу нәтижелері мен талқылаулар

Экономикалық интеграция үрдістерінің теориялық-әдіснамалық зерттеулері бұрыннан бері жүргізілуде, әсіресе көптеген қарқынды

геосаяси және геоэкономикалық құбылыстар мен үрдістерге толы XX ғасырдың екінші жартысындағы зерттеулер. Олардың қатарында шетелдік зерттеушілердің де, әсіресе, (Balassa, 1961: 17; Deutsch, 1957: 24; Predohl, Iurgensen, 1961: 410; Robson, 1989: 285) және кеңестік кезеңінен кейінгі зерттеушілерді де, (Башмаков, 2013: 26; Божко, 2010: 17-24; Жундубаев, 2014: 33; Ткаченко, 2017: 319; Огнева, 2014: 167; Аврамчикова, 2012: 2-13; Гуменюк, 2017: 168) сияқты ғалымдардың еңбектерін келтіруге болады. Қазіргі замаңғы көптеген геосаяси үрдістердің орын алуына байланысты соңғы әлемдік зерттеулер де талқыланды, олардың қатарында (Lane, 2018: 166; Hancock, Libman, 2016: 202-224; Laget, Osnago, 2018: 41; Overman, Redding: 2001: 24).

Экономикалық интеграция дәрежесін анықтау үшін көптеген аймақтардың макро- және микроэкономикалық, географиялық көрсеткіштері қолданылды. Олардың мәндерін анықтау үшін (Grubel, Lloyd, 1975: 41; Шувалов, 1982: 128) және т.б. жалпымен қабылданған экономикалық көрсеткіштерді есептеу өрнектері пайдаланылды. Соған қоса, Қазақстан мен Ресей аумақтары арасындағы экономикалық интеграцияны зерттеген жоғарыда аталған ғалымдардың зерттеулері мен әдістері қолданылды. Алынған көрсеткіштер бір жүйеге келтіріліп, оларды бағалау үшін жиынтық-баллдық (үпай) бағалау жүйесі құрастырылып, әрбір аймақтың баллдық мәні есептелді. Аталған бағыт бойынша зерттеу жұмыстарын орындау барысында салыстырмалы-географиялық талдау, жүйелеу, жалпылау, статистикалық мәліметтерді сұраптау, есептеу және алынған нәтижелерді өңдеу, интерпретациялау, графикалық әдістер, картографиялық және геоқпараттық әдістер қолданылды.

Көптеген экономикалық-географиялық және әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің мәні мен есептеу өрнектерін, қолданыстағы статистикалық мәліметтердің қолжетімділігін ескере отырып, келесідей көрсеткіштер таңдап қарастырылды.

1) Экономикалық байланыстылық коэффициенті – кеңістіктегі элементтер арасындағы экономикалық байланыстардың қарқындылығы, көлік және байланыс желілерінен тәуелді болатын тауарлар мен қызметтер, капитал мен адамдар ұтқырлығының шарттары. Экономикалық кеңістік сапасының осы критерийі нысандар арасындағы экономикалық үдерістердің қарқындылығы мен өзара байланыстылығын

анықтайды. Кеңістіктің байланыстылығы едәуір дәрежеде көлік және ақпараттық инфрақұрылымдарға байланысты болады. Ішкі көлік магистральдарының өткізу қабілеті неғұрлым жоғары болса, соғұрлым бір уақыт аралығында көбірек жүк тасымалданады (Гуменюк, 2018: 82).

2) Экспорттың (импорттың, сыртқы сауда айналымының) өсу қарқындылығы – қарастырылатын көрсеткіштің мәні ағымдағы кезеңде өткен (базисті) кезеңмен салыстырғанда қаншалықты өзгергенін көрсетеді.

3) Экспорттық (импорттық) квота – аймақтың экспорты мен импорты бойынша оның сыртқы экономикалық байланыстарға қаншалықты енгізілгенін көрсететін шама (Огнева, 2014: 72).

4) Шекаралық сауданың теңгерімділік коэффициентінің мәні +1 мен -1 аралығында болуы мүмкін, егер экспорттық-импорттық операциялар теңгерімді болса, яғни тепе-теңдігі сақталса, осы коэффициент 0-ге жақындайды. Коэффициенттің мәні +1 немесе -1 шамасында болса, шекаралық сауда бір жақты болып отыр деген сөз, яғни сыртқы сауда тек экспорттық немесе тек импорттық жеткізілімдермен көрсетілген (Огнева, 2014: 75-76).

5) Грубел-Ллойд индексі 1-ге жақындаған сайын, салалық сауда ағымдарының мол болуын, салаішілік сауда сапасының өсуін куәйлайды (Воловик, 2015: 131).

6) Кедергілік коэффициентін есептеу нәтижесінде аймақтар арасындағы шекараларының кедергілік коэффициентіне қарай оларды келесідей жіктеуге болады:

- 0,3 және одан төмен – абсолюттік кедергілік;
- 0,3-0,6 – күшейтілген кедергілік;
- 0,6-0,8 – салыстырмалы кедергілік;
- 0,8-1 – кедергілік жоқ (Зотова, 2021:147).

7) Көлік түрлерінің жүк айналымының байланыстылық коэффициенті барлық тасымалданған тауарлар көлемдерінің аймақтың ауданына қатынасы ретінде анықталады. Бұл көрсеткіш неғұрлым жоғары болса, соғұрлым шекаралас аумақтардың арасындағы көлік қатынастары сапалы деген сөз. Осылайша, егер жүк айналымының байланыстылық коэффициенті:

- 1-ден төмен болса – сапасыз көлік қатынастары;
- 1–2 – сапасы төмен көлік қатынастары;
- 2–3 – сапасы орташа көлік қатынастары;
- 3-тен жоғары – сапасы жоғары көлік қатынастары (Аврамчикова, 2012: 12).

8) Гравитация индексі, агломерацияның әсері мен онымен байланысты нарықтың көлемдерінің ескерілуімен есептеліп, шекаралық аймақтарынтымақтастығының сауда әлеуетін анықтауға мүмкіндік береді. Шекаралық аймақтардың орталықтары неғұрлым ірі агломерация бол-

са, олар бір-біріне неғұрлым жақын орналасса, соғұрлым екі аймақ арасындағы өзара тартылуы мен өзара әрекеттестігі жоғары болады (Ткаченко, 2017: 320-321). Осы аталған көрсеткіштердің есептеу өрнектері мен қажетті параметрлері 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте – Экономикалық интеграцияның көрсеткіштер жүйесі (әртүрлі дереккөздер негізінде автормен құрастырылған) (Гуменюк, 2017: 82; Огнева, 2014: 71-76; Воловик, 2015: 121)

	Атауы	Анықтау формуласы	Қажетті параметрлер
СЫРТҚЫ САУДА (ТАУАР АҒЫНДАРЫ)			
1	Экономикалық байланыс коэффициенті, %	$\frac{ССБ}{\sum ЖІӨ} * 100$	ССБ – сыртқы сауда байланыстары ЖІӨ – жалпы ішкі өнім [251, б. 82]
2	Экспорттың өсу қарқыны, %	$T_{pЭ} = \frac{\mathcal{E}_I}{\mathcal{E}_O} * 100\%$	Э _i - ағымдағы жылдың экспорты Э _o – салыстырылған жылдағы экспорт [253, с. 71]
3	Импорттың өсу қарқыны, %	$T_{pИ} = \frac{I_I}{I_O} * 100\%$	И _i - ағымдағы жылдың импорты И _o – салыстырылатын жылдағы импорт [253, с. 71]
4	Сыртқы сауда айналымының өсу қарқыны, %	$T_{pДСҰ} = \frac{ДСҰ_I}{ДСҰ_O} * 100\%$	ДСҰ _i - ағымдағы жылғы сыртқы сауда айналымы ДСҰ _o – салыстырылған жылдағы сыртқы сауда айналымы [253, с. 71]
5	Экспорттық квота	$I_{\mathcal{E}} = \frac{\mathcal{E}}{ЖӨӨ} * 100\%$	Э – экспорт ЖӨӨ – ішкі өндіріс өнімі [253, с. 71]
6	Импорттық квота	$I_{И} = \frac{И}{ЖӨӨ} * 100\%$	И – импорт ЖӨӨ – ішкі өндіріс өнімі [253, с. 71]
7	Сыртқы сауданың теңгерімділік коэффициенті	$K_{сб} = \frac{C}{ДСҰ}$	С – сыртқы сауда сальдосы, ДСҰ – сыртқы сауда айналымы [253, с. 76]
8	Грубель-Ллойд коэффициенті	$GL = 1 - (X-M)/(X+M)$	X – тауар экспорты M – тауар импорты [254]
КӨЛІК САЛАСЫ (ЖҮК АҒЫМЫ)			
9	Кедергі коэффициенті	$\gamma = R_{ab} / \bar{R}_{ab}$	R _{ab} – "А" және "b" нүктелері арасындағы қашықтық; $\bar{R}_{ab}$ - "А" және "b" пункттері арасындағы жол бойындағы қашықтық [256, с. 38].
10	Көлік түрлерінің жүк ағындарының байланыс коэффициенті	$Ж_k = T_k / S$	T _k – тасымалданған тауарлардың көлемі/саны; S – аумақтың ауданы [252]
ХАЛҚЫ			
11	Гравитация индексі	$GRAV = \sum_i^j \left(\frac{P_i P_j}{d_{ij}} \right)$	p _i – i-өңір халқының саны p _j - j-аймақ халқының саны d _{ij} – өңірлердің орталықтары арасындағы қашықтық [257, б. 321]

Қазақстанның Ресеймен шекаралас солтүстік облыстарының экономикалық интеграция дәрежесін есептеу. Жоғарыда аталған экономикалық интеграция дәрежесін көрсететін индикаторлар Қазақстанның солтүстік шекара маңы мен Ресей Федерациясының шекаралық аймақтарының жұптары үшін статистикалық мәліметтер негізінде есептелді. Қостанай облысымен РФ 3 субъектісі (Қорған, Челябин, Орынбор облыстары), Павлодар облысымен – 3 (Омбы және Новосібір облыстары мен Алтай өлкесі), Солтүстік-Қазақстан облысымен – 3 (Омбы, Қорған, Түмен облыстары) шектеседі.

Әрбір жұптың есептелген индикаторына ұпай тағайындалды: неғұрлым көрсеткіш қазақстандық шекаралық аумақ үшін қолайлы болса, соғұрлым көбірек ұпай берілді. Мысалы, экономикалық байланыстылық коэффициентінің ең жоғарғы мәні Қостанай облысы мен РФ Челябин облысы арасында болса – 3 ұпай, екінші орында Қорған облысы – 2 ұпай, ең төменгі көрсеткіші Орынбор облысымен – 1 ұпай (2-кесте).

Грубел-Ллойд индексі ұлттық шаруашылықтардың әрбір саласы бойынша есептелгендіктен, алынған мәліметтер жеке кестеде көрсетілген (3-кесте).

2-кесте – 2011-2020 жылдары мәліметтер бойынша Қазақстанның солтүстік шекара маңы облыстарының экономикалық интеграциясының көрсеткіштер жүйесі (әртүрлі дереккөздері негізінде авторлармен құрастырылған) (Статистические издания, 2011: 26-48; Статистические издания, 2019: 45-62)

№	Атауы	Қостанай облысы			Павлодар облысы			Солтүстік-Қазақстан облысы		
		РФ субъектісі	Индикатор мәні	Тағайындалған ұпай	РФ субъектісі	Индикатор мәні	Тағайындалған ұпай	РФ субъектісі	Индикатор мәні	Тағайындалған ұпай
СЫРТҚЫ САУДА САЛАСЫ (ТАУАР АҒЫМДАРЫ)										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Экономикалық байланыстылық коэффициенті, %	Қорған	61,7	2	Омбы	101,1	3	Омбы	73,5	3
		Челяби	101,3	3	Новосібір	42,75	2	Қорған	19,6	2
		Орынбор	19	1	Алтай өлкесі	41,9	1	Түмен	10,68	1
2	Экспорттың өсу қарқыны, %	Қорған	97,9	3	Омбы	53,46	2	Омбы	53,5	2
		Челяби	66,9	2	Новосібір	106,1	3	Қорған	163,7	3
		Орынбор	22	1	Алтай өлкесі	52,8	1	Түмен	28,74	1
3	Импорттың өсу қарқыны, %	Қорған	176	3	Омбы	99,6	1	Омбы	99,59	3
		Челяби	55,8	2	Новосібір	127,8	3	Қорған	97,9	2
		Орынбор	9,8	1	Алтай өлкесі	115,9	2	Түмен	10,8	1
4	Сыртқы-сауда айналымының өсу қарқыны, %	Қорған	120,5	3	Омбы	77,8	1	Омбы	77,8	2
		Челяби	60,6	2	Новосібір	119,5	3	Қорған	120,6	3
		Орынбор	18,6	1	Алтай өлкесі	92,2	2	Түмен	13,02	1
5	Экспорттық квота	Қорған	20,3	2	Омбы	52,1	3	Омбы	63,86	3
		Челяби	62,1	3	Новосібір	20,5	1	Қорған	5,01	1
		Орынбор	17,6	1	Алтай өлкесі	27,4	2	Түмен	31,13	2
6	Импорттық квота	Қорған	16,3	1	Омбы	49,1	3	Омбы	32,98	2
		Челяби	53	3	Новосібір	25,2	1	Қорған	4,81	1
		Орынбор	30,7	2	Алтай өлкесі	25,7	2	Түмен	62,21	3
7	Сыртқы сауданың тенгерімділік коэффициенті	Қорған	0,36	2	Омбы	0,15	2	Омбы	-0,21	3
		Челяби	0,05	3	Новосібір	-0,3	1	Қорған	-0,48	2
		Орынбор	0,65	1	Алтай өлкесі	-0,1	3	Түмен	-0,71	1
КӨЛІК САЛАСЫ (КӨЛІК АҒЫМДАРЫ)										
8	Кедергілік коэффициенті	Қорған	0,85	3	Омбы	0,916	3	Омбы	0,94	3
		Челяби	0,82	2	Новосібір	0,84	1	Қорған	0,92	2
		Орынбор	0,72	1	Алтай өлкесі	0,915	2	Түмен	0,81	1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
9	Жүк айналымының байланыстылық коэффициенті	Қорған	0,33	1	Омбы	1,35	1	Омбы	0,33	2
		Челябі	<u>6,27</u>	3	Новосібір	<u>2,04</u>	3	Қорған	<u>0,52</u>	3
		Орынбор	0,85	2	Алтай өлкесі	1,49	2	Түмен	0,19	1
ӘЛЕУМЕТТІК САЛА (ХАЛҚЫ)										
10	Экономикалық гравитация индексі	Қорған	212802,9	2	Омбы	835425,6	3	Омбы	<u>773151,2</u>	3
		Челябі	<u>767895</u>	3	Новосібір	794628,9	2	Қорған	227487,6	1
		Орынбор	140303,7	1	Алтай өлкесі	406364	1	Түмен	324265,9	2

3-кесте – 2011-2020 ж. Қазақстанның солтүстік облыстары мен Ресей Федерациясының шекара маңындағы субъектілері арасындағы салааралық сауданың интеграциялық көрсеткіші – Грубел-Ллойд индексі, (әртүрлі дереккөздер негізінде авторлармен құрастырылған) (Статистические издания, 2011: 26-48; Статистические издания, 2019: 45-62)

РФ субъектілері	Грубел-Ллойд индексі																			
	Мал шаруашылығының өнімдері	Өсімдік шаруашылығының өнімдері	Майлар мен май өнімдері	Азық-түлік, сусындар, темекі	Минералдық өнімдер	Химия өнеркәсібінің өнімдері	Пластмасса, каучук, резеңке	Тері мен былғары бұйымдары	Ағаш сүрегі мен бұйымдары	Кітаптар, қағаз, картон	Текстиль бұйымдары	Аяқ киім, бас киім, қолшатырлар т.б.	Тас, керамика және шыны бұйымдары	Металдар мен металлдық бұйымдар	Машиналар, құрал-жабдықтар, аппаратура	Көлік құралдары	Құралдар мен аппараттар, сағаттар	Әртүрлі өнеркәсіптік тауарлар	Орташа индекс	Тағайындалған ұяй
ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ																				
Челябі облысы	0,985	0,342	0,021	0,278	0,11	0,887	0,229	0,594	0,003	0,044	0,087	0,036	0,019	0,424	0,056	0,077	0,14	0,181	<u>0,251</u>	3
Қорған облысы	0,145	0,352	0,506	0,655	0,143	0,016	0,009	0,917	≈0	0,307	0,526	0	0	0,14	0,04	0,003	0,009	0	0,209	1
Орынбор облысы	0,423	0,988	0,019	0,145	0,447	0,068	0,27	0,008	0,005	0,112	≈0	0,333	0,21	0,838	0,451	0,063	0,038	0,015	0,246	2
ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ																				
Омбы облысы	0,977	0,839	0,826	0,437	0,076	0,289	0,076	0,012	0,003	0,011	0,086	0,001	0,033	0,745	0,918	0,031	0,048	0,004	0,301	1
Алтай өлкесі	0,349	0,165	0,34	0,512	0,263	0,967	0,468	0,362	0,044	0,687	0,786	0,298	0,436	0,134	0,144	0,094	0,686	0,675	<u>0,412</u>	3
Новосібір облысы	0,837	0,837	0,11	0,472	0,654	0,175	0,213	0,553	0,008	0,126	0,362	0,171	0,137	0,571	0,18	0,156	0,028	0,086	0,315	2
СОЛТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ																				
Түмен облысы	0,020	0,678	0,044	0,658	0,165	0,058	0,013	0,497	0,001	0,02	0,089	0	0,032	1	0,11	0,092	0,211	0,04	0,207	1
Омбы облысы	0,977	0,839	0,826	0,437	0,076	0,289	0,076	0,012	0,003	0,011	0,086	0,001	0,033	0,745	0,918	0,031	0,048	0,004	<u>0,301</u>	3
Қорған облысы	0,145	0,352	0,506	0,655	0,143	0,016	0,009	0,917	≈0	0,307	0,526	0	0	0,14	0,041	0,003	0,009	0	0,209	2

Экономикалық интеграцияның көрсеткіштерін интерпретациялау және талдау. Жоғарыда ұсынылған экономикалық интеграцияның негізгі көрсеткіштері есептелген кестелердегі мәліметтерге сүйеніп, келесідей талдау жасауға болады:

1) экономикалық байланыстылық коэффициенті:

– ең жоғары мәні Қостанай мен Челябин облыстары арасында (101,3%) байқалады. Яғни

Қостанай облысының ең тығыз экономикалық байланыстары Челябин облысымен орнатылғанын дәлелдейді. Соған қоса, осы көрсеткіштің 100-ге жақындағаны осы екі өңір арасындағы сауда-саттық көлемдері екі өңірде өндірілетін өнімнің көлемдеріне жақындайды деген сөз. Яғни бұл екі өңір арасындағы серіктестігінің жоғары деңгейін растайды. Және бұл Қостанай облысы үшін қолайлы деуге болады, себебі Челябин облысы ең жоғарғы ЖӨӨ (Жалпы өнімділік

өнім) мен сипатталады. Ал экономикалық байланыстардың ең төменгі көрсеткіші Орынбор облысымен (19%) анықталды, бұл облыстарының арасындағы серіктестік шамалы деген сөз.

– Павлодар облысы бойынша, ең жоғарғысы Омбы облысы арасында екені есептеліп анықталды (101,1%). Бұл екі облыстың бір-біріне ең тиімді экономикалық-географиялық орналасуымен, экономикалық құрылымының ұқсастығымен, көлік желісінің ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Одан кейінгі Новосібір облысы мен Алтай өлкесімен байланыстылық коэффициенті біршама бірдей деуге болады. Яғни екі аймақпен бірдей көлемде экономикалық қарым-қатынас жасайды. Бұл Новосібір облысы экономикасының Павлодар өңірінің экономикасына қарағанда әлдеқайда жоғары ауқымдылығымен түсіндіріледі. Ал Алтай өлкесі экономикасының салалық құрылымының ерекшеліктері, көлік жүйесінің өзгешеліктері Павлодар өңірімен мүмкіндігінше тығыз қарым-қатынас жасауды біраз тежейді.

– СҚО ең жоғары мәні Омбы облысы арасында (73,5%) байқалады. Яғни СҚО Омбы облысымен экономикалық интеграция тұрғысынан ең тығыз байланыста деуге болады. Төмен көрсеткіштері Қорған облысымен, ең төмені – Түмен облысымен байқалады. СҚО үшін осы байланыстар көбінесе бір жақты болып отыр. Ресейдің үш облысымен сауда-саттық қатынастарында импорттың көлемдері көбірек екені көрінеді.

2) экспорттың өсу қарқындылығы:

– Қостанай мен Қорған облыстары арасындағы экспорт соңғы 10 жыл ішінде жоғары қарқындылығымен өсіп келеді (97,9%), бірақ бұл қазіргі кезде 2011 жылмен салыстырғанда экспорттың көлемдері біраз азайды дегенін білдіреді, алайда басқа облыстармен салыстырғанда бұл ең жақсы жағдайы. Ең төменгі көрсеткіші бұнда да Орынбор облысымен байқалады (22%), бұл 2011-2020 жж. аралығында Орынбор мен Қостанай облыстары арасындағы экспорт 5 есе азайғанын көрсетеді. Жалпы соңғы осы уақыт аралығында Қостанай облысының РФ барлық шекара маңындағы аймақтарымен экспорт көлемдерінің төмендегенін байқаймыз.

– Павлодар облысының экспорт көлемдерінің ең қарқынды ұлғаюы Новосібір облысына шығарылатын экспорт көлемдерімен байланысты, 5,7 %-ға өсті. Ал Омбы облысы мен Алтай өлкесіне жіберілетін экспорттық көлемдер дерлік 2 есе азайды. Павлодар өңірі үшін бұл жағымсыз тенденция екені анық.

– СҚО мен Қорған облысы арасындағы экспорты соңғы 10 жыл ішінде жоғары қарқындылығымен дерлік 1,5 есе өсіп келеді (163,7%). Басқа облыстармен экспорт көлемдері азая түскен: Омбы облысымен – 53,5 %-ға, Түмен облысымен – одан да төмен (28,74%-ға).

3) импорттың өсу қарқындылығы:

– шекаралық аймақтардан Қостанай облысына келетін импорттың ең қарқынды өсуі Қорған облысына тиесілі (176%), бұл көрсеткіш 2 есе көбейген. Ал Орынбор облысынан келетін импорт 10 есе, Челябин облысынан – 2 есе төмендеді.

– Павлодар облысына ресейлік шекаралық аймақтардан әкелінетін импорттық көлемдер керісінше ұлғая түсті. Ең алдымен бұл Новосібір облысына қатысты – осы өңірден әкелінетін тауарлар мен қызметтердің көлемдері 27,8 %-ға өсті. Алтай өлкесінен келетін импортта біршама өсті. Омбы облысынан келетін импорт аздап қана төмендеп (0,4 %-ға), бірқалыпта деуге болады.

– СҚО-на Омбы және Қорған облыстарынан келетін импорт біршама ғана азайып, сол қалпында деуге болады, ал Түмен облысынан келетін импорттық ағымдар 10 есе азайған. Жалпы тенденцияны алсақ, үш облыспен де импорт азаю үстінде, бұл импортты алмастыру өндірістерін дамыту және басқа елдерден келетін импорттық жеткізілімдермен байланысты болуы мүмкін.

4) сыртқы сауда айналымының өсу қарқыны:

– ең қарқынды өсу Қостанай мен Қорған облыстарына тән. Ең төменгі қарқыны Қостанай мен Орынбор облыстары арасында байқалады.

– Павлодар және Новосібір облыстары арасында ғана оң тенденция сақталған (+19,5 %). Алтай өлкесімен сыртқы сауда қарқыны біраз төмендеп (-7,8 %), Омбы облысымен одан да төмендеп (-22,2%) қалған. Осы соңғы үш көрсеткіштің төмендеуі түрлі себептерге байланысты болуы мүмкін. Оның ішінде, басқа серіктестермен қарым-қатынасының ұлғаюы.

– ең жоғарғы көрсеткіші – СҚО мен Қорған облысы арасында. Мұнда оң тенденция көрінеді (120,6%). Екінші орында – Омбы облысымен – осы екі облыс арасындағы сыртқы сауда айналымы азайып, 77,8% болды. Түмен облысымен – одан да едәуір төмен – 13,02 %.

5) экспорттық квота:

– ең жоғарғысы Қостанай мен Челябин облыстары арасында (62,1%). Яғни барлық ше-

каралық облыстардың арасында Қостанай облысының экспорттың көлемдері Челябин облысына тиесілі, екінші орында – Қорған, үшінші – Орынбор облысы.

– ең жоғарғысы Павлодар мен Омбы облыстары арасында (52,1%). Яғни барлық шекаралық облыстардың арасында Павлодар облысының экспорттың көлемдері Омбы облысына тиесілі, екінші орында – Алтай өлкесі, үшінші – Новосібір облысы

– СҚО-ң ЖӨӨ-нде ең жоғарғы үлес алып жатқан Омбы облысына жіберілетін экспорттық ағымдар көлемі. Одан кейін Түмен, және соңғы орнында Қорған облысы.

б) импорттық квота:

– Қостанай облысы бойынша, бірінші орын Челябин облысына тән (53%), одан кейін Орынбор, Қорған облыстары;

– Павлодар облысы бойынша, бірінші орын Омбы облысына тән (49,1%), одан кейін Алтай өлкесі, Новосібір облысы (екеуінің де үлестері біршама бірдей);

– СҚО: Омбы облысы мен Түмен облысы орындарын ауыстырып, яғни Түмен облысынан келетін импорттың көлемдері СҚО ЖІӨ көбірек үлес алып жатыр, одан кейін Омбы облысы. Ал соңында – Қорған облысы.

7) теңгерімділік коэффициенті:

– аймақтың әрбір сауда серіктестігімен жүзеге асырылатын шекаралық сауданың теңгерімділік дәрежесін анықтау үшін қолданылады. Бұл көрсеткіш сыртқы сауда сальдосын анықтаудан нақтырақ, себебі ол сыртқы сауда байланыстарын да есепке алады. Неғұрлым бұл шама 0-ге жақын болса, соғұрлым екі аймақ арасындағы сауда көлемдері теңгерімді болады. Яғни экспорт пен импорт Қостанай мен Челябин облыстары арасында теңгерімді болып келеді (0,05). Ал экспорттық-импорттық операциялардың ең төменгі теңгерімділігі Қостанай мен Қорған облыстары арасында орын алады.

– ең жоғарысы – Павлодар облысы мен Алтай өлкесі (-0,1) арасында байқалады. Одан кейін Омбы облысымен (0,15), үшінші орында Новосібір облысымен (-0,3). Алайда, мұндағы «-» белгісі Павлодар облысы үшін қолайлы емес, себебі бұл теріс мағыналы белгі аймақтың сыртқы сауда айналымында экспортқа қарағанда импорттың көлемдері көбірек екенін көрсетеді, ал импорттың көбірек болудың кері әсері баршаға белгілі. Осы тұрғыдан қарастырғанда, Павлодар облысы үшін ең тиімді экономикалық қарым-қатынастар Омбы облысымен жүзеге асырылады.

– СҚО Ресейдің үш облысымен саудаттық қарым-қатынастарының теңгерімділігі теріс мәніне ие. Яғни бұл импорттық жеткізілімдер экспортқа қарағанда әлдеқайда көбірек деген сөз. СҚО үшін бұл жағымсыз жағдай екені анық. СҚО үшін Ресейдің үш облысы арасындағы ең жағымды теңгерімділігі – Омбы облысымен байқалады (-0,21), яғни 0-ге ең жақыны осы. Ең жағымсыз теңгерімділік көрсеткіші – Түмен облысымен (-0,71).

8) кедергілік коэффициенті – географиялық шекараны біріктіру немесе ажырату қызметі тұрғысынан қарастырылады. Географиялық шекара экономикалық интеграцияның қалыптасуы мен дамуында белгілі бір рөл атқарады. Егер бұл коэффициент 1-ге жақындайтын болса, шекара сауда-саттық қатынастарына кедергі жасамайды деп түсініледі. Ал, керісінше, 0-ге ұмтылса, шекара саудаға кедергі болады.

– ең жоғары мәні Қостанай мен Қорған облыстарына тән (0,85), одан кейін сәл ғана кем көрсеткіші (0,82) – Қостанай мен Челябин облыстары арасында. Бұл осы жұптар арасындағы сауда-саттық қатынастарына географиялық шекаралар елеулі кедергі жасамайды деген сөз.

– Павлодар облысының Ресейдің шекаралық облыстары арасындағы шекараларының кедергілік коэффициенттері ең жақсы деуге болады. Себебі үш облыстың коэффициенттерін салыстырғанда да, үшеуі де «кедергісі жоқ» деген санатқа ие болады. Олардың ішінен ең тиімді кедергілік коэффициенті Омбы облысына тән, одан кейін аздап қана артта қалған – Алтай өлкесінің орталығы Барнаул, үшінші орында – ең алыс орналасқан Новосібір қаласы.

– СҚО мен Омбы арасындағы коэффициенті (0,94), шекара сауда-саттық қатынастарына кедергі жасамайды деп түсініледі. СҚО Ресейдің барлық шекаралық облыстарымен кедергілік коэффициенті шекара сауда-саттық қарым-қатынастары үшін кедергі жасаймайды деп анықталды.

9) жүк айналымының байланыстылық коэффициенті:

– Қостанай мен Челябин облыстарының жүк айналымы жоғары сапалы болып келеді, ал қалған екі облыспен жүк айналымының байланыстылығы сапасыз деп есептелді.

– Павлодар облысының бұл көрсеткішінің ең жоғарғы мәні Новосібір облысымен байқалады, олардың арасындағы жүк айналымының сапасы орташа деңгейде, ал қалған екі облыспен жүк айналымының сапасы төмен.

– СҚО-ның барлық үш облыспен жасайтын жүк айналымы сапасы төмен, олардың ішінен ең жоғарғысы – Қорған облысымен деп анықталды.

10) Сауда қатынастарының гравитациялық индексі аймақтардың сыртқы саудасы аймақтың немесе аймақ орталығының халық санына тура пропорционалды, ал аймақтар арасындағы қашықтығына кері пропорционалды болатынына негізделген. Яғни неғұрлым аймақтарда көбірек халық саны болса, соғұрлым екі аймақ арасындағы қарым-қатынас жиірек болады. Немесе бұл индексті ЖӨӨ тұрғысынан да қарастыруға болады. Яғни көршілес аймақтарда неғұрлым көп өнім өндірсе, соғұрлым олардың арасында сауда-саттық қатынастары тығыз болады. Алайда біз гравитациялық индексті анықтауда экономикалық интеграцияның кешенді зерттелуі үшін халық санын алдық, себебі өңірлердің ЖӨӨ басқа параметрлерді анықтауда көрініс тауып отыр. Екі аймақ арасындағы қашықтық алыстай берген сайын қарым-қатынастарының жиілігі төмендейді. Гравитация индексі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым сауда қарым-қатынастары тығыз дегенді білдіреді.

– Қостанай облысының ең жоғарғы гравитация индексі Челябин облысына, ең төменгісі – Қостанай мен Орынбор облыстары тән.

– Павлодар өңірінің ең жоғарғысы – Павлодар облысы мен Омбы облыстары арасында екені есептеліп шығарылды. Яғни бұл түсінікті жағдай, себебі Омбы қаласының халық саны басқа шекаралық облыстардан көбірек, соған қоса бұл қала Павлодар қаласына ең жақын орналасқан. Екінші орында – Новосібір облысы. Бұл Новосібір қаласы Павлодардан алшақтау болса да (Барнаулмен салыстырғанда) Новосібір қаласында Барнаул қаласына қарағанда халық санының көп (2,5 есе) болумен түсіндіріледі.

– СҚО: ең жоғарғы гравитация индексі СҚО мен Омбы облысы арасында, ең төменгісі – СҚО мен Қорған облысы арасында байқалады.

11) Грубел-Ллойд индексі:

– 2011-2020 ж. аралығындағы Қостанай облысы мен оның тауарайналымының құрылымындағы ең жоғарғы үлесін алып жатқан Челябин облысы арасындағы негізгі экспорттың көлемдерін алып жатқан минералдық өнімдер, металлдар мен олардан жасалған бұйымдар мен құралдар мен аппараттар, сағаттар болса, импортының негізгі тауарлары – азық-түлік, сусындар, темекі, көлік құралдары, тас, керамика және шыны бұйымдары болып келеді. Алай-

да ең жоғарғы интеграциялық дәрежесі – мал шаруашылық өнімдері, химия өнеркәсібінің өнімдеріне, тері мен былғары өнімдеріне тән. Яғни, Грубел-Ллойд индексінің интерпретациясына сәйкес, осы көрсеткіш неғұрлым 1-ге жақындаса, соғұрлым сала аралық сауда тиімді, ізінше интеграция дәрежесі жоғары деген сөз. Бұл экспорт пен импорттың өзара ара-қатынасымен түсіндіріледі. Басқа сөзбен айтқанда, 0-ге жақындаған сайын интеграцияның дәрежесі төмендеп, сауда тек бір жақты болып келетінін көрсетеді. Сонда осы үш соңғы салада, олардың экспорттық-импорттық көлемдері шамалы болғанымен де, ондағы интеграциялық үрдістер қарқынды байқалатынын байқаймыз, себебі осы салалардағы экспорт пен импортының көлемдері бір-біріне жақындай түседі де, екі жақты алмасу жүзеге асырылады. Яғни, 1-ге жақындаған салаларда салалық сауда ағымдарының қиылысу жиірек болады, бұл сала ішіндегі сауданың сапасы жоғарырақ деген сөз. Ал Қостанай облысынан ең көп шығарылатын минералдық өнімдер саласының интеграция индексі төмен екені көреміз (0,1105), бұл осы тауар тек көбінесе Қостанай облысынан экспортталып, Челябин облысынан аз мөлшерде келеді дегенді білдіреді. Сонда осы салада тек бір жақты тауар түсімдері орын алады.

Сол сияқты Қостанай облысы мен тауар айналымының мөлшеріне қарай 2-ші орында тұрған Қорған облысы арасындағы интеграция көрсеткіштерін қарастырсақ, экспорттық ағымдар өсімдік шаруашылық өнімдер, минералдық өнімдер, азық-түлік, сусындар, темекі салаларымен, ал импорттық ағымдар – металлдар мен металлдық бұйымдар, машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттар, химия өнеркәсібінің өнімдерімен көрсетілген. Басқа облыстарға қарағанда Қорған облысымен тауар алмасудағы тауарлар ассортименті аздау. Ал Грубел-Ллойд индексінің ең жоғарғы көрсеткіштері тері мен былғары бұйымдары, азық-түлік, сусындар, темекі және майлар мен майлы өнімдер салаларына тән.

Қостанай мен Орынбор облыстары арасындағы тауар алмасу келесі салалармен көрсетілген: экспорттың құрылымында – минералдық бұйымдар, металлдар мен металлдық бұйымдар, машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттар, импорттың құрылымында – дәл осы салалардың тауарлары. Ал интеграция дәрежесінің ең жоғарғысы өсімдік шаруашылық тауарларына тән, одан кейін металлдар мен металлдық бұйымдар,

машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттар шығаратын салаларда. Яғни Орынбор облысы Қостанай облысының тауар айналымының құрылымында ең төменгі орын алып жатса, интеграцияның ең жоғарғы көрсеткіштері осы облыспен байқалады. Себебі жоғары аталған үш сала бойынша экспорт пен импорттың көлемдері бір-біріне жақындай түседі.

Қостанай облысымен интеграциялық үдерістерге қатысатын Ресейдің үш шекаралық облыстарының жалпы барлық салалар бойынша интеграциялық индекстерін салыстырсақ, бірінші орында – Челябині (0,2508), екінші орында – Орынбор (0,2461) және үшінші орында – Қорған облысы (0,2093) орналасқан.

– Павлодар облысы мен оның тауарайналымының құрылымындағы ең жоғарғы үлесін алып жатқан Омбы облысы арасындағы негізгі экспорттың көлемдерін алып жатқан минералдық өнімдер, машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттар мен мал шаруашылық өнімдері болса, импортының негізгі тауарлары – машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттар, пластмасса, каучук, резеңке мен азық-түлік, сусындар, темекі болып келеді. Алайда ең жоғарғы интеграциялық дәрежесі – мал шаруашылық өнімдері, машиналар, құрал-жабдықтар, аппаратура, өсімдік шаруашылығының өнімдеріне тән. Яғни, Грубел-Ллойд индексінің интерпретациясына сәйкес, осы көрсеткіш неғұрлым 1-ге жақындаса, соғұрлым сала аралық сауда тиімді, ізінше интеграция дәрежесі жоғары деген сөз. Бұл экспорт пен импорттың өзара ара-қатынасымен түсіндіріледі. Басқа сөзбен айтқанда, 0-ге жақындаған сайын интеграцияның дәрежесі төмендеп, сауда тек бір жақты болып келетінін көрсетеді. Сонда осы үш соңғы салада, олардың экспорттық-импорттық көлемдері шамалы болғанымен де, ондағы интеграциялық үрдістер қарқынды байқалатынын байқаймыз, себебі осы салалардағы экспорт пен импортының көлемдері бір-біріне жақындай түседі де, екі жақты алмасу жүзеге асырылады. Яғни, 1-ге жақындаған салаларда салалық сауда ағымдарының қиылысу жиіірек болады, бұл сала ішіндегі сауданың сапасы жоғарырақ деген сөз. Ал Павлодар облысынан ең көп шығарылатын минералдық өнімдер саласының интеграция индексі өте төмен екені көреміз (0,0758), бұл осы тауар тек көбінесе Павлодар облысынан экспортталып, Омбы облысынан аз мөлшерде келеді дегенді білдіреді. Сонда осы салада тек бір жақты тауар түсімдері орын алады.

Сол сияқты Павлодар облысы мен тауарайналымының мөлшеріне қарай 2-ші орында тұрған Алтай өлкесі арасындағы интеграция көрсеткіштерін қарастырсақ, экспорттық ағымдар минералдық өнімдер, металлдар мен металлдық бұйымдар, өсімдік шаруашылығының өнімдері салаларымен, ал импорттық ағымдар – минералдық өнімдер, көлік құралдары, машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттармен көрсетілген. Ал Грубел-Ллойд индексінің, яғни интеграцияның ең жоғарғы көрсеткіштері химия өнеркәсібінің өнімдері, текстиль бұйымдары, кітаптар, қағаз және картон салаларына тән.

Павлодар мен Новосібір облыстары арасындағы тауар алмасу келесі салалармен көрсетілген: экспорттың құрылымында – металлдар мен металлдық бұйымдар, минералдық бұйымдар, азық-түлік, сусындар мен темекі, импорттың құрылымында – машиналар, құрал-жабдықтар, аппаратура, металлдар мен металлдық бұйымдар, химия өнеркәсібінің өнімдері. Ал интеграция дәрежесінің ең жоғарғысы мал шаруашылығының өнімдері, өсімдік шаруашылық тауарларына және минералдық өнімдер салаларына тән.

Павлодар облысымен интеграциялық үдерістерге қатысатын Ресейдің үш шекаралық облыстарының жалпы барлық салалар бойынша интеграциялық индекстерін салыстырсақ, бірінші орында – Алтай өлкесі (0,4117), екінші орында – Новосібір (0,3151) және үшінші орында – Омбы облысы (0,3007) орналасқан.

– Солтүстік-Қазақстан облысы мен оның тауарайналымының құрылымындағы ең жоғарғы үлесін алып жатқан Түмен облысы арасындағы негізгі экспорттың көлемдерін алып жатқан металлдар мен олардан жасалған бұйымдар, минералдық өнімдер, азық-түлік, сусындар, темекі болса, импортының негізгі тауарлары – минералдық өнімдер, пластмасса, каучук, резеңке, металлдар мен металлдық бұйымдар болып келеді. Алайда ең жоғарғы интеграциялық дәрежесі – металлдар мен металлдық бұйымдар, өсімдік шаруашылық өнімдері, азық-түлік, сусындар, темекі өнімдеріне тән. Яғни, Грубел-Ллойд индексінің интерпретациясына сәйкес, осы көрсеткіш неғұрлым 1-ге жақындаса, соғұрлым сала аралық сауда тиімді, ізінше интеграция дәрежесі жоғары деген сөз. Бұл экспорт пен импорттың өзара ара-қатынасымен түсіндіріледі. Басқа сөзбен айтқанда, 0-ге жақындаған сайын интеграцияның дәрежесі төмендеп, сауда тек бір жақты болып келетінін

көрсетеді. Сонда осы үш соңғы салада, олардың экспорттық-импорттық көлемдері шамалы болғанымен де, ондағы интеграциялық үрдістер қарқынды байқалатынын байқаймыз, себебі осы салалардағы экспорт пен импортының көлемдері бір-біріне жақындай түседі де, екі жақты алмасу жүзеге асырылады. Яғни, 1-ге жақындаған салаларда салалық сауда ағымдарының қиылысу жиірек болады, бұл сала ішіндегі сауданың сапасы жоғарырақ деген сөз. Солтүстік-Қазақстан облысының Түмен облысымен интеграциялық дәрежесінің ең жоғарғы көрсеткіші 1-ге тең – бұл металдар мен металлдық бұйымдар саласында. Бұл облыстан қанша сыртқа шығарылады, сонша әкелінеді дегенді білдіреді.

Сол сияқты СҚО мен тауарайналымының мөлшеріне қарай 2-ші орында тұрған Омбы облысы арасындағы интеграция көрсеткіштерін қарастырсақ, экспорттық ағымдар минералдық өнімдер, машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттар, мал шаруашылық өнімдер, ал импорттық ағымдар – машиналар, құрал-жабдықтар мен аппараттар, пластмасса, каучук, резеңке, азық-түлік, сусындар, темекі көрсетілген. Ал Грубел-Ллойд индексінің ең жоғарғы көрсеткіштері мал шаруашылығының өнімдері, машиналар, құрал-жабдықтар, аппаратура, өсімдік шаруашылығының өнімдері салаларына тән.

Солтүстік-Қазақстан облысы мен Қорған облыстары арасындағы тауар алмасу келесі салалармен көрсетілген: экспорттың құрылымында – өсімдік шаруашылығының өнімдері, минералдық бұйымдар, азық-түлік, сусындар, темекі, импорттың құрылымында – машиналар, құрал-жабдықтар, аппаратура, химия өнеркәсібінің өнімдері, көлік құралдары. Ал интеграция дәрежесінің ең жоғарғы-

сы тері мен былғары бұйымдарына тән, одан кейін азық-түлік, сусындар, темекі, текстиль бұйымдарын шығаратын салаларда, жалпы агроөнеркәсіптік салада деуге болады. Басқа облыстарға қарағанда Қорған облысымен тауар алмасудағы тауарлар номенклатурасы аздау.

Солтүстік-Қазақстан облысымен интеграциялық үдерістерге қатысатын Ресейдің үш шекаралық облыстарының жалпы барлық салалар бойынша интеграциялық индекстерін салыстырсақ, бірінші орында – Омбы (0,3006), екінші орында – Қорған (0,2092) және үшінші орында – Түмен облысы (0,2067) орналасқан.

Жалпы, үш қазақстандық облыстарды салыстырып қарасақ, Грубел-Ллойд индексі бойынша, ең жоғарғы интеграция дәрежесі Павлодар облысы мен Алтай өлкесі (0,4117) арасында байқалады, одан кейін екінші орында – Павлодар облысы мен Новосібір (0,3151) және үшінші орында – Павлодар облысы мен Омбы облысы (0,3007) орналасқан. Ең төменгі интеграция индексі СҚО мен Түмен облысы (0,2067) арасында байқалады.

Қазақстанның солтүстік облыстары мен Ресей Федерациясының шекара маңындағы субъектілері арасындағы экономикалық интеграция дәрежесін бағалау. Барлық көрсеткіштерді есептеу, интерпретациялау және талдау нәтижесінде оларға сәйкесті ұпай тағайындалады. Ұпайдың мәндері келесідей берілді: аймақтар арасындағы көрсеткіш қазақстандық шекаралық аймақ үшін қолайлы (бірінші орында) болса – 3 ұпай, екінші орында болса – 2 ұпай, үшінші орында – 1 ұпай. Соңында әрбір аумақтар жұптарының ұпайлары қосылып, белгілі бір жиынтық ұпайлары шығарылды. Тағайындалған ұпайлардың жиынтығы 3-кестеде ұсынылған.

3-кесте – Қазақстанның солтүстік облыстары мен Ресей Федерациясының шекара маңындағы субъектілері арасындағы экономикалық интеграция көрсеткіштерінің жиынтық ұпайлары

РФ субъектілері / облыстары	Экономикалық интеграция көрсеткіштері											
	Экономикалық байланыстылық коэффициенті	Экспорттың өсу қарқыны	Импорттың өсу қарқыны	Сыртқы-сауда айналымының өсу қарқыны	Экспорттық квота	Импорттық квота	Сыртқы сауданың теңгерімділік коэффициенті	Келергілік коэффициенті	Жүк айналымының байланыстылық коэффициенті	Экономикалық гравитация индексі	Грубел-Ллойд индексі	Қосынды ұпай
КОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Қорған	2	3	3	3	2	1	2	3	1	2	1	23

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Челябі	3	2	2	2	3	3	3	2	3	3	3	29
Орынбор	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	2	14
ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ												
Омбы	3	2	1	1	3	3	2	3	1	3	1	23
Новосібір	2	3	3	3	1	1	1	1	3	2	2	22
Алтай өлкесі	1	1	2	2	2	2	3	2	2	1	3	21
СОЛТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ												
Омбы	3	2	3	2	3	2	3	3	2	3	3	24
Қорған	2	3	2	3	1	1	2	2	3	1	2	22
Түмен	1	1	1	1	2	3	1	1	1	2	1	15

Солтүстік Қазақстан облыстары мен Ресей Федерациясының шекара маңындағы субъектілері арасындағы экономикалық интеграция дәрежесін бағалау үшін олардың анықталған жиынтық ұпайлары белгілі бір рангтерге бөлінді. Осылайша, рангтердің мағыналары келесідей анықталды:

– 0-15 ұпай – экономикалық интеграцияның дәрежесі төмен;

– 16-25 ұпай – экономикалық интеграцияның дәрежесі орташа;

– 26-35 ұпай – экономикалық интеграцияның дәрежесі жоғары.

3-кестенің жиынтық мәліметтері негізінде Солтүстік Қазақстан мен Ресей Федерациясының шекаралық аймақтарының экономикалық интеграциясының дәрежесі көрсетілген карта құрастырылды (2-сурет).

2-сурет – Қазақстанның солтүстік шекара маңы мен Ресей Федерациясының шекаралық аймақтарының экономикалық интеграциясының жиынтық-ұпайлық көрсеткіштері

Берілген 2-суретке талдау жасайтын болсақ, Қазақстанның Ресеймен шекаралас солтүстік облыстарының арасындағы қазіргі таңдағы экономикалық интеграцияның дәрежесін анықтау тек бір көрсеткішке ғана сүйене қоймай, әртүрлі салаларға қатысты индикаторлар жүйесін құрастырып, жан-жақты болуы міндетті екені айқындалды. Себебі есептеулеріміз көрсеткендей, әртүрлі көрсеткіштерге қарасақ, ең жоғарғы және төменгі интеграция дәрежесі тән аумақтардың орны ауысып отырады, сондықтан барлық индикаторлар бір жүйеге келтіріліп, кешенді болып есептелген бір жиынтық балл (үпай) шығарылды. Осының нәтижесінде, осы үш қазақстандық облыстар арасында ең жоғарғы экономикалық интеграция дәрежесі Қостанай мен Челябин облыстары арасында (29 үпай) деп анықталды. Ең төменгі дәрежесі Қостанай мен Орынбор облыстары арасында (14 үпай) және Солтүстік-Қазақстан облысы мен Түмен облыстары арасында (15 үпай) байқалады. Ал әрбір қазақстандық облыстың үпайларының жиынтығын алғанда Ресей Федерациясының шектес субъектілері арасындағы ең жоғарғы және бірқалыпты (яғни барлық шектес аумақтармен бір деңгейде) интеграция дәрежесі Павлодар облысына (66 үпай) тән (Қостанай облысы – 66 үпай, алайда интеграция дәрежесі бірқалыпты емес, Солтүстік-Қазақстан облысы – 61 үпай).

Қорытынды

Осылайша, Қазақстанның солтүстік шекара маңындағы аумақтары – Қостанай, Павлодар және Солтүстік-Қазақстан облыстарының Ресей Федерациясының шектес аумақтарындағы ұлттық шаруашылықтарымен экономикалық интеграциялық үдерістерінің сипаты мен қарқындылығын зерттеу және экономикалық-географиялық талдау жасау нәтижесінде келесідей қорытындылар шығаруға болады.

Қазақстанның Ресеймен шекаралас солтүстік облыстарының сыртқы саяси іс-әрекеті қарқынды жүргізіледі. Және сыртқы сауда-қатынастары тек Ресеймен емес, басқа елдермен де орнатылған. Әсіресе, Ресейдің әлемдік сахнадағы қазіргі жағдайы әсерінен, Қазақстан серіктестік ынтымақтастықты дамыту үшін басқа жолдар, басқа бағыттар іздестіруде. Алайда, қашықтық және географиялық орналасу сияқты қуатты өндірістік фактордың күшінің рөлі әрдайым маңызды болып қала береді. Себебі материалдық өндіріс саласындағы маңызды факторы – тауарды өндірушіден тұтынушыға жеткізетін көлік кешені мен желілері, ал бұл тікелей географиялық орналасу мен қашықтыққа байланысты. Көліктік қолжетімділік әрдайым тауардың соңғы құнына әсер етеді. Сондықтан бұл фактордың рөлі ұзақ уақыт бойы шешуші факторлардың бірі болып қала береді.

Әдебиеттер

- Аврамчикова Н.Т. Теоретические аспекты оценки качества экономического пространства // Региональная экономика: теория и практика. – №35. – 2012. – С. 2-13.
- Башмаков А.А. От приграничного сотрудничества к евразийской экономической интеграции. – Алматы: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, 2013. – С. 215.
- Божко Л.Л. Инновационный потенциал приграничных территорий. Менеджмент в России и зарубежом. №5. – 2010. – С. 17-24.
- Бюро национальной статистики РК – <https://www.stat.gov.kz/> (26.05.2022).
- Воловик Н.П. Анализ торгово-экономических отношений Российской Федерации со странами Содружества Независимых Государств // Управленческое консультирование. – № 5. – (2015). – С. 121-135.
- Гуменюк Л.Г. Географические особенности трансграничного сотрудничества приграничных регионов России: Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук. – Калининград, 2017. – С. 168.
- Жундубаев М.К. Приграничное сотрудничество между Республикой Казахстан и Российской Федерацией на современном этапе: характер развития, проблемы и перспективы: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук. – М., 2014. – С. 33.
- Зотова О.А. Трансформация системы расселения в Российско-Казахстанском приграничье в постсоветское время (на примере Оренбургской и Западно-Казахстанской областей): Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук. – Уральск, 2021: 147.
- Казахстан за годы независимости // Статистический сборник. – Астана: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2011. – С. 194.
- Национальный атлас Республики Казахстан. – Алматы, 2010.
- Огнева Н.Ф. Развитие интеграционных процессов на уровне трансграничного сотрудничества союзного государства: Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Калининград, 2014. – С. 167.

- Статистические издания – <https://www.rosstat.gov.ru> (29.05.2022).
Статистические издания – <https://www.ru-stat.com> (24.05.2022).
Ткаченко М.Ф., Журова А.В. Факторы и потенциал приграничного сотрудничества регионов государств-членов ЕАЭС // Вестник РУДН. Серия экономическая. – № 3. – 2017. – С. 319-332.
Шувалов В.Е. Географическая границы как фактор районообразования // Географические границы. – М.: МГУ, 1982. – С. 128.
Balassa, B. (1961). *The Theory of Economic Integration*. Homewood, Illinois: Richard D. Irwin. – Pp. 17.
Deutsch K. W. et al. (1957) *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. – Princeton: Princeton University Press. – Pp. 41.
Grubel, H. G. Lloyd, P. J. *The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade* // *Economic Record*. – 47 (4) (1971). – Pp. 494–517.
Grubel, H. G.; Lloyd, P. J. (1975). *Intra-industry trade: the theory and measurement of international trade in differentiated products*. – New York: Wiley. – Pp. 557.
Hancock, K. J. and Libman, A. Eurasia. In: Börzel, T. A. and Risse, T. (2016). *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*. – Oxford: Oxford University Press. – Pp. 202–224.
Kozak Y., Sporek T. *Essentials of International Economics: Questions & Answers*. – Kiev Katowice: CUL, 2014. – Pp. 223.
Laget, E., Osnago, A., Rocha, N., and Ruta, M. *Deep Trade Agreements and Global Value Chains*. Policy Research Working Paper. June 2018.
Lane, D. (2018) *The Eurasian Project in Global Perspective*. – London: Routledge. – Pp. 166.
Libman, A. and Vinokurov, E. *Holding-Together Regionalism: Twenty Years of Post-Soviet Integration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. – Pp. 32.
Overman, H., Redding S., Venables A. J. (2001). *The economic geography of trade, production, and income: a survey of empirics*. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, – London, UK. – Pp. 24.
Predohl, A., Iurgensen H. (1961). *Europäische integration*. *Handbush des Sozialwissens*. – Pp. 410.
Robson, P. (1989). *The Economics of International Integration*, – London: Unwin Hyman. – Pp. 285.
Sansyzbayeva, A., Saipov A., Dunets A., Mussagaliev A., & Ramazan A. (2021). *Geography of natural and recreational facilities in the development of economic integration of the border areas of Northern Kazakhstan and the Russian federation* // *Geo-Journal of Tourism and Geosites*. – 35(2). – Pp. 499–506 (<https://doi.org/10.30892/gtg.35230-677>)
Statistics Russia, (2018). *Politiko-administrativnaya karta Rossiiskoi Federatsii/Politicheskaya karta mira*. [Political and administrative map of the Russian Federation/Political map of the world]. Globusnyi mir, Russia.
The Eurasian Economic Union Analyses and Perspectives from Belarus, Kazakhstan, and Russia / F. Hett and S.Szkola. – Berlin, 2015. – Pp. 22.
Vinokurov, E. *Eurasian Economic Union: Current State and Preliminary Results* // *Russian Journal of Economics*. – Vol. 3. – 2017. – Pp. 57.
Yilmaz Ö. T. *Is an Economic Integration a Stimulus for Convergence? Analysis of European Union’s Last Enlargement* // *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 24, Sayı: 2, Haziran. 2022: 631-645*. Foxley, A. *Regional Trade Blocs The Way To The Future?* – Washington, 2010. – Pp. 65.

References

- Avramchikova N. T. (2012) *Theoretical aspects of assessing the quality of economic space*. *Regional Economics: Theory and Practice*. No. 35. Pp. 2-13.
Bashmakov A. A. (2013) *From cross-border cooperation to Eurasian Economic integration*. Almaty: Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan. Pp. 215.
Bozhko L.L. (2010) *Innovative potential of border territories*. *Management in Russia and abroad*. №5: 17-24.
Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan – <https://www.stat.gov.kz> / (05/26/2022).
Volovik N.P. (2015) *Analysis of trade and economic relations of the Russian Federation with the countries of the Commonwealth of Independent States*. *Management consulting*. № 5: 121-135.
Vinokurov, E. (2017) *Eurasian Economic Union: Current State and Preliminary Results*. *Russian Journal of Economics*. Vol. 3: 57.
Balassa, B. (1961). *The Theory of Economic Integration*. Homewood, Illinois: Richard D. Irwin: 17.
Gumenjuk L.G. (2017) *Geograficheskie osobennosti transgranichnogo sotrudnichestva prigranichnyh regionov Rossii*. *Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidata geograficheskikh nauk*. Kaliningrad: 168.
Grubel, H. G. Lloyd, P. J. *The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade*. *Economic Record*. 47 (4) (1971): 494–517.
Grubel, H. G.; Lloyd, P. J. (1975). *Intra-industry trade: the theory and measurement of international trade in differentiated products*. New York: Wiley, 557.
Deutsch K. W. et al. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press: 41.
Zhundubaev M.K. (2014) *Cross-border cooperation between the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation at the present stage: the nature of development, problems and prospects*. Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Political Sciences. M.: 33.
Zotova O. A. (2021) *Transformation of the settlement system in the Russian-Kazakh border area in the post-Soviet period (on the example of the Orenburg and West Kazakhstan regions)*. *Dissertation for the degree of Candidate of Geographical Sciences*.

Uralsk: 147.

Kozak Y., Sporek T. (2014) *Essentials of International Economics: Questions & Answers*. Kiev Katowice: CUL: 223.

Lane, D. (2018). *The Eurasian Project in Global Perspective*. London: Routledge: 166.

Laget, E., Osnago, A., Rocha, N., and Ruta, M. (2018) *Deep Trade Agreements and Global Value Chains*. Policy Research Working Paper. June.

Libman, A. and Vinokurov, E. (2012). *Holding-Together Regionalism: Twenty Years of Post-Soviet Integration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan: 32.

National Atlas of the Republic of Kazakhstan. - Almaty, 2010.

Ogneva N.F. Development of integration processes at the level of cross-border cooperation of the Union State. Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences. Kaliningrad, 2014: 167.

Overman, H., Redding S., Venables A. J. (2001). *The economic geography of trade, production, and income: a survey of empirics*. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, London, UK: 24.

Predohl, A., Iurgensen H. (1961). *Europäische integration*. Handbush des Sozialwissens: 410.

Robson, P. (1989). *The Economics of International Integration*, London: Unwin Hyman: 285.

Statistical publications – <https://www.ru-stat.com> (05/24/2022).

Kazakhstan for the years of independence (2011). Statistical collection. Astana: Agency of the Republic of Kazakhstan on Statistics: 194.

Statistical publications – <https://www.rosstat.gov.ru> (29.05.2022).

Statistics Russia, (2018). *Politiko-administrativnaya karta Rossiiskoi Federatsii/Politicheskaya karta mira*. [Political and administrative map of the Russian Federation/Political map of the world]. Globusnyi mir, Russia.

Sansyzbayeva, A., Saipov A., Dunets A., Mussagaliyeva A., & Ramazan A. (2021). *Geography of natural and recreational facilities in the development of economic integration of the border areas of Northern Kazakhstan and the Russian federation*. *Geo-Journal of Tourism and Geosites*, 35(2), 499–506 (<https://doi.org/10.30892/gtg.35230-677>)

Tkachenko M.F., Zhurova A.V. (2017) *Factors and potential of cross-border cooperation of the regions of the EEC member States*. *Bulletin of the RUDN. Economic Series*. No. 3: 319-332.

Hett F. and Szkola S. (2015) *The Eurasian Economic Union Analyses and Perspectives from Belarus, Kazakhstan, and Russia*. F. Hett and S. Szkola. Berlin: 22.

Shuvalov V.E. (1982) *Geographical boundaries as a factor of district formation*. *Geographical boundaries*. Moscow: MSU: 128.

Yilmaz Ö. T. (2010) *Is an Economic Integration a Stimulus for Convergence? Analysis of European Union's Last Enlargement*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 24, Sayı: 2, Haziran. 2022: 631-645. Foxley, A. *Regional Trade Blocs The Way To The Future?* Washington: 65.

Hancock, K.J. and Libman, A. *Eurasia*. In: Börzel, T. A. and Risse, T. (2016). *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*. Oxford: Oxford University Press: 202–224.